

authors confirmed the assumption that the individual's communication and organizational skills acted as the most influential factor in choosing informal leader among adolescents in school. It was concluded that the conducted theoretical and empirical research evidenced the importance of studying the links between teenagers' social skills and their statuses in the collectives.

Keywords: personality, teenager, leadership, leadership qualities, communication skills, organizational skills, informal relationships.

Відомості про авторів

Калужна Євгенія Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології, факультет соціальної педагогіки та психології, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна.

Kaluzhna, Eugeniya Mykolaivna, PhD in Psychology, associate professor, vice dean of faculty of social pedagogy and psychology, Department of practical psychology, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine.

E-mail: epsi@meta.ua

Дудко Анастасія Олександрівна, студентка факультету соціальної педагогіки та психології, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна.

Dudko, Anastasiya Olexandrivna, student of faculty of social pedagogy and psychology, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine.

E-mail: nastya.dudko.0@mail.ru

УДК 316.42

Карамушка М.І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ МОЛОДІ

Карамушка М.І. Особливості формувального експерименту для розвитку психологічних якостей соціально активної молоді. У статті розкрито зміст тренінгу, спрямованого на розвиток психологічних якостей соціально активної молоді (у науковій та освітній сферах, допомога учасникам АТО та вимушеним переселенцям, у культурно-мистецькій, спортивній, екологічній сферах та ін.). Проаналізовано результати формувального експерименту. Представлено показники ефективності розробленого тренінгу. Виділено психологічні якості, які змінили свої показники після проведення тренінгу. Показано зростання показників за організаторськими здібностями, лідерством, альтруїзмом, досягненням успіху, асертивністю, комунікативним контролем, бажанням вступати у соціальний контакт та зниженням рівня прояву стратегій поведінки «уникнення», «асоціальні дії», «агресивні дії».

Ключові слова: молодь, соціальна активність, розвиток психологічних якостей, тренінг.

Карамушка М.І. Особенности формирующего эксперимента для развития психологических качеств социально активной молодежи. В статье раскрыто содержание тренинга, направленного на развитие психологических качеств социально активной молодежи (в научной и образовательной сферах, помощь участникам АТО и вынужденным переселенцам, в культурно-художественной, спортивной, экологической сферах и др.). Проанализированы результаты формирующего эксперимента. Представлены показатели эффективности разработанного тренинга. Выделены психологические качества, которые изменили свои показатели после проведения тренинга. Показан рост показателей по организаторским способностям, лидерству, альтруизму, достижению успеха, асертивности, коммуникативному контролю, желанию вступать в социальный контакт и снижению уровня проявления стратегий поведения «избегание», «асоциальные действия», «агрессивные действия».

Ключевые слова: молодежь, социальная активность, развитие психологических качеств, тренинг.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в Україні актуалізують питання залучення молоді, яка здатна глибоко розуміти, прогнозувати та планувати соціальну реальність, у процеси розвитку соціальної свідомості та відповідальності. Від цього залежить майбутній розквіт держави та суспільства в цілому. Ефективне залучення молоді до суспільних процесів вимагає детального вивчення сутності соціальної активності молоді, психологічних чинників, які впливають на процеси соціальної активності, та умов її розвитку.

Формування та розвиток психологічних якостей соціально активної сучасної молоді є одним із найбільш важливих питань розвитку вітчизняного суспільства, оскільки саме молодь на сьогодні є рушійною силою позитивних змін, особливо в сучасних соціально-економічних умовах нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальної активності особистості, зокрема молоді, знайшла певне відображення в роботах зарубіжних [1; 2; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13 та ін.] та українських [3; 6 та ін.] авторів.

У цих дослідженнях розкрито сутність соціальної активності молоді, її роль у соціалізації особистості, показано роль молодіжної політики держави, соціальних інституцій, зокрема молодіжних формувань, в її розвитку та ін.

Разом із тим, слід зазначити, що досліджень, які розкривають психологічні особливості соціально активної молоді в сучасних умовах розвитку українського суспільства, що характеризується вираженою соціальною напруженістю і потребує активного залучення молоді до розв'язання соціальних проблем, досі

бракує. Зокрема, потребують окремого аналізу питання, які стосуються вивчення сфери соціально активної особистості та її психологічних якостей.

Виходячи з актуальності та недостатньої розробки проблеми, **метою** формувального етапу роботи є створення та апробація тренінгової програми для розвитку психологічних якостей соціально активної молоді. Відповідно до цієї мети були окреслені такі **завдання**:

1. Розробити зміст та структуру тренінгової програми розвитку психологічних якостей соціально активної молоді.

2. Провести апробацію програми у громадських молодіжних організаціях м. Києва.

3. Дослідити ефективність розробленого тренінгу.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В основу тренінгової програми було покладено структуру соціальної активності молоді, що включає такі **компоненти** [12]:

1. *Лідерські якості* (якості, необхідні для здійснення лідерської діяльності, яка є невід'ємним атрибутом соціально активної молоді в сучасних умовах).

2. *Ціннісно-мотиваційний компонент* (цінності, мотиви, установки та ін., які визначають рівень та спрямованість соціальної активності молоді).

3. *Емоційно-регулятивний компонент* (сукупність емоційно-регулятивних характеристик молоді, які визначають здатність молоді регулювати свою поведінку в різних ситуаціях соціальної активності).

4. *Комунікативний компонент* (сукупність комунікативних якостей молоді, які забезпечують успішне спілкування та взаємодію молоді з різними соціальними групами).

Реалізація поставлених завдань відбувалася шляхом виконання трьох етапів формувального експерименту.

Перший етап. На основі проведеного емпіричного дослідження психологічних якостей соціально активної молоді було визначено основні теоретичні питання, які слід розкрити у вигляді інформаційної частини програми, та перелік основних психологічних якостей, що потребують подальшого розвитку або формування для підвищення якості та продуктивності соціальної активності молоді.

Було визначено наступні теоретичні теми: «Соціальна активність та її роль у життєдіяльності особистості та суспільства», «Особливості соціальної активності молоді та її основні напрямки», «Психологічні якості соціально активної молоді: зміст і структура». Встановлено якості, які потребують розвитку в соціально активній молоді: лідерський потенціал, емпатія, взаєморозуміння, контроль агресії, розвиток мотивації досягнення, гуманізму, патріотизму, стресостійкості, зменшення та уникнення фрустрації, комунікативний контроль, впевненість у собі, вміння вести переговори.

На основі цього було розроблено структуру та зміст тренінгу, який включав 9 занять. Перші чотири розділи були інформативні та проводилися у вигляді лекцій із елементами дискусій та групової роботи, наступні три розділи мали на меті саме формування і розвиток зазначених навичок та якостей і склалися із тренінгових вправ. Перше та останнє заняття мали логічні початок та завершення усього циклу і передбачали обговорення отриманої інформації та набутих навичок з учасниками.

Обсяг тренінгу складав 60 академічних годин: 7 розділів (по 6 год. кожний), 2 акад. год. – вступ до тренінгу, 2 акад. год. – завершення тренінгу та 14 год. самостійної роботи (для виконання творчих завдань).

Другий етап формувального експерименту включав власне проведення тренінгової програми. Тренінг був проведений для 52 осіб, представників громадських молодіжних організацій міста Києва, а саме для волонтерів-психологів, стипендіатів програми фонду Віктора Пінчука «ЗАВТРА.UA» та ін. Формувальний вплив здійснювався протягом двох місяців один раз на тиждень, підготовка мала системний, цілісний характер відповідно до змісту та мети тренінгу, спрямованого на розвиток психологічних якостей соціально активної молоді.

Третій етап. Для визначення ефективності тренінгу в кожному розділі було передбачено діагностичну частину, яка виконувалась за допомогою використання психодіагностичних методик, спрямованих на діагностику основних психологічних якостей молоді [12].

Також після закінчення тренінгу було проведено загальну повторну діагностику респондентів з метою дослідження якісних особистісних змін. Діагностика проводилася відповідно до визначених раніше компонентів соціальної активності молоді.

Загальний план тренінгу «Розвиток психологічних якостей соціально активної молоді» включає сім блоків:

Вступ до тренінгу.

Розділ 1. «Соціальна активність та її роль у життєдіяльності особистості та суспільства».

Розділ 2. «Особливості соціальної активності молоді та її основні напрямки».

Розділ 3. «Психологічні якості соціально активної молоді: зміст і структура».

Розділ 4. «Лідерський потенціал як важлива якість соціально активної молоді».

Розділ 5. «Ціннісно-мотиваційна основа соціальної активності молоді».

Розділ 6. «Емоційно-регулятивні якості соціально активної молоді».

Розділ 7. «Комунікативний потенціал соціально активної молоді».

Завершення тренінгу.

Результати експериментального впровадження тренінгової програми «Розвиток психологічних якостей соціально активної молоді»

Аналіз результатів показав ефективність тренінгової програми «Розвиток психологічних якостей соціально активної молоді», на що вказує позитивна динаміка за показниками в експериментальній групі респондентів.

Порівнюючи результати до та після проведення тренінгу, констатуємо, що абсолютно всі значення за основними психологічними якостями змінилися (табл. 1). Підвищився рівень організаторських (з 0,7 до 0,72 бала у середньому по групі) та комунікативних здібностей (з 0,6 до 0,7 бала). Організаторські здібності мають середній рівень, а комунікативні були розвинуті до високого рівня. Лідерські здібності мали середній рівень до впливу (27,2 бала), а після впливу їхній рівень зріс до високого (36,1 бала). Провідна тенденція особистості змінилася з егоїстичної на альтруїстичну (зросла з 8,9 до 10 балів). Змінилися також і показники мотивації: досягнення успіху залишилося на високому рівні (21,38 бала після впливу), прагнення до влади на середньому (18,5 бала після впливу), а тенденція до афіліації тепер на високому рівні – 19 балів за результатами методик.

Таблиця 1

Результати ефективності тренінгу

Змінні	Середнє по групі до впливу	Рівень розвитку якості до впливу	Середнє по групі після впливу	Рівень розвитку якості після впливу	T-критерій	Значущість
Комунікативні	0,6	середній	0,7	високий	-1,364	0,174
Організаторські	0,7	середній	0,72	середній	-3,277	0,001
Лідерство	27,2	середній	36,1	високий	-4,093	0
Альтруїзм, егоїзм	8,9	тенденція до егоїзму	10	тенденція до альтруїзму	-2,733	0,007
Досягнення успіху	20,3	високий	21,8	високий	-2,873	0,005
Прагнення до влади	17,2	середній	18,5	середній	-1,345	0,181
Тенденція до афіліації	18,1	верхня межа середнього	19	високий	-1,001	0,318
Асертивні дії	19,9	середній	23,3	високий	-5,726	0
Вступ у соц. контакт	21,3	нижня межа середнього	23	середній	-3,452	0,001
Пошук соц. підтримки	23,3	середній	23,7	середній	-,672	0,503
Обережні дії	20	середній	20,6	середній	-1,235	0,219
Імпульсивні дії	18,5	верхня межа середнього	17,2	середній	0,844	0,400
Уникнення	17,3	верхня межа середнього	13,2	нижня межа середнього	3,337	0,001
Маніпулятивні дії	19,2	середній	18,7	середній	0,343	0,732
Асоціальні дії	16,5	середній	13,6	низький	3,544	0,001
Агресивні дії	18,6	верхня межа середнього	13	низький	5,350	0
Фрустрованість	2,6	помірний	2,1	невизначений рівень	1,750	0,082
Асертивність	71,7	середньо впевнений у собі	76,2	впевнений у собі	-5,330	0
Комунікативний контроль	5,6	середній	6,3	високий	-2,631	0,009

За допомогою методики «Стратегії подолання стресових ситуацій (SASC)» було проаналізовано основні види дій, до яких схильна особистість у стресових ситуаціях. Після проведеного формуального впливу провідні стратегії учасників змінилися. Так, рівень асертивних дій змінився з середнього до високого (19,9 бала до впливу і 23,3 після), дещо підвищився рівень прагнення вступати у соціальний контакт – з 21,3 бала до 23 балів. Пошук соціальної підтримки залишився на тому ж рівні (різниця до і після впливу складає 0,4 бала). Підвищився рівень за шкалою «обережні дії» (до 20,6 бала) та знизився за шкалою «імпульсивні

дії» (до 17,2 бала), це середній рівень прояву ознак. Значно знизився рівень стратегії уникнення в діяльності – з 17,3 бала до 13,2 бала. Так само знизилися показники таких якостей, як «асоціальні дії» та «агресивні дії» (до 13,6 та 13 балів відповідно), що стали відображати низький рівень. Дещо знизився рівень прояву такої характеристики, як маніпулятивні дії (з 19,2 до 18,7 бала).

Рівень фрустрованості після формувального впливу змістився із помірного до невизначеного рівня, знизившись на півбала. Рівень впевненості у собі зріс. Кожен учасник відмітив, що відчуває себе більш впевненим. Комунікативний контроль, що був на середньому рівні, підвищився до високого, тепер в середньому в респондентів 6,3 бала за цим параметром.

За результатами аналізу за методом Т-критерія Стьюдента значущою виявилася різниця даних до і після впливу за наступними шкалами: організаторські здібності ($t=-3,277$; $r=0,001$), лідерство ($t=-4,093$; $r=0$), альтруїзм ($t=-2,733$; $r=0,007$), досягнення успіху ($t=-2,873$; $r=0,005$), асертивні дії ($t=-5,726$; $r=0$), вступ у соціальний контакт ($t=-3,452$; $r=0,001$), уникнення ($t=3,337$; $r=0,001$), асоціальні дії ($t=3,544$; $r=0,001$), агресивні дії ($t=5,350$; $r=0$), асертивність ($t=-5,330$; $r=0$), комунікативний контроль ($t=-2,631$; $r=0,009$).

Отже, можна стверджувати, що тренінг «Розвиток психологічних якостей соціально активної молоді» є ефективним, оскільки після його проведення в учасників підвищилися рівні таких якостей, як: організаторські здібності, лідерство, альтруїзм, досягнення успіху, асертивність, комунікативний контроль, бажання вступати у соціальний контакт, та знизилися рівні прояву стратегій поведінки «уникнення», «асоціальні дії», «агресивні дії». Тобто позитивні зміни відбулися у всіх особистісних сферах, в яких було виділено психологічні якості соціально активної молоді.

Висновки:

1. Основні значущі психологічні якості соціально активної молоді, що впливають на ефективність здійснення діяльності в соціальній сфері суспільства, такі: лідерські, організаторські якості в складі лідерського компонента; емпатія, стресостійкість, емоційний контроль як складові емоційно-регулятивного компонента; патріотизм, гуманність, мотивація досягнення у складі ціннісно-мотиваційного компонента; комунікативний контроль, вміння вести переговори у складі комунікативного компонента.

2. Для розвитку та формування значущих особистісних якостей, які сприяють підвищенню продуктивності соціальної активності молоді в сучасному світі, було створено та апробовано тренінг «Розвиток психологічних якостей соціально активної молоді». Тренінгова програма складалася із семи розділів та була спрямована на розвиток емпатії, стресостійкості, мотивації досягнення успіху, впевненості у собі, лідерських здібностей, зменшення агресивності, шляхом виконання вправ та вивчення необхідних тем.

3. Тренінгова програма «Розвиток психологічних якостей соціально активної молоді» є ефективним засобом розвитку та формування психологічних якостей соціально активної молоді. На основі статистично значущих показників було доведено, що в респондентів після тренінгу значно підвищилися рівні розвитку організаторських та лідерських здібностей, комунікативного контролю, альтруїзму, мотивації досягнення успіху, асертивності та знизилися рівні прояву таких ознак, як агресивність, асоціальність, поведінкова стратегія «уникнення».

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямком дослідження проблеми є розробка та апробація моделі психологічного консультування молоді з проблеми розвитку психологічних якостей соціально активної молоді.

Список використаних джерел

1. Андреева Ю. В фокусе – молодежный активизм / Ю. Андреева. – Ульяновск : ИЦ Ульянов. гос. ун-та, 2007. – С. 76–80.
2. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
3. Безпалько О.В. Развитие социальной активности личности у дитячому об'єднанні / О.В. Безпалько // Вісник психології і педагогіки : зб. наук. пр. – Вип. 8. – 2012. – С. 3–16.
4. Борисова Т.С. Активность и инициативность как основа формирования социальной ответственности учащейся молодежи / Т.С. Борисова // Вестник ТГПУ. – 2011. – Вып. 1(103). – С. 131–136.
5. Кульпединова М. Вовлечение молодежи в общественную практику как приоритет государственной молодежной политики : сб. научных статей / М. Кульпединова, Г. Николаев. – М. : ФГУ «ГосНИИ семьи и воспитания», 2006. – 92 с.
6. Грабовська С.Л. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості / С.Л. Грабовська, С.М. Чолій : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Част. 1. – К., 2010. – С. 171–181.
7. Фромм Э. Авторитарная личность. Теории личности в западноевропейской и американской психологии / Э. Фромм. – Самара, 1996. – С. 263–294.
8. Зиневич О.А. Потребность студентов в создании новых молодежных объединений / О.А. Зиневич // Инновационное развитие и кадровый потенциал молодежной и социальной сферы : м-лы Междунар. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 21–23 ноября 2013 г.) / под ред. Г.В. Ковалева. – СПб. : ФГБОУ ВПО «СПГУТД», 2013. – С. 116–117.
9. Ковалева А. Социология молодежи: Теоретические вопросы / А. Ковалева, В. Луков. – М. : Социум, 1999. – 351 с.

10. Лукьянова В.А. Методическое пособие по созданию и организации работы Студенческого Добровольческого Агентства в учебном заведении: опыт, которым можно воспользоваться / В.А. Лукьянова, С.Р. Михайлова. – СПб. : МультиПроджектСистемСервис, 2011. – 76 с.
11. Райгородский Д.Я. Теории личности в западноевропейской и американской психологии / Д.Я. Райгородский. – Самара, 1996. – С. 467–477.
12. Рудська М.І. Комплекс методик для дослідження психологічних особливостей соціально активної молоді / М.І. Рудська // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2015. – Вип. 43. – С. 125–129.
13. Тетерский С.В. Социальные инициативы детей и молодежи: поддержка общества и государства : монография / С.В. Тетерский. – М. : РЕГЛАНТ, 2003. – 214 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Andreeva Ju. V fokuse – molodezhnyy aktivizm / Ju. Andreeva. – Ul'janovsk : IC Ul'janov. gos. un-ta, 2007. – S. 76–80.
2. Bandura A. Teoriya social'nogo naucheniya / A. Bandura. – SPb. : Evrazija, 2000. – 320 s.
3. Bezpal'ko O.V. Rozvytok sotsial'noyi aktyvnosti osobystosti u dytyachomu obyednanni / O.V. Bezpal'ko // Visnyk psykholohiyi i pedahohiky : zb. nauk. pr. – Vyp. 8. – 2012. – S. 3–16.
4. Borisova T.S. Aktivnost' i iniciativnost' kak osnova formirovaniya social'noj otvetstvennosti uchashhejsya molodezhi / T.S. Borisova // Vestnik TGPU. – 2011. – Vyp. 1(103). – S. 131–136.
5. Kul'pedinova M. Vovlechenie molodezhi v obshhestvennyu praktiku kak prioritet gosudarstvennoj molodezhnoj politiki : sb. nauchnykh statej / M. Kul'pedinova, G. Nikolaev. – M. : FGU «GosNII sem'i i vospitaniya», 2006. – 92 s.
6. Hrabovs'ka S.L. Sotsial'na aktyvnist' v protsesi sotsializatsiyi osobystosti / S.L. Hrabovs'ka, S.M. Choliy : zb. nauk. pr. Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka APN Ukrainy ; za red. S. D. Maksymenka. – T. KhII. – Chast. 1. – K., 2010. – S. 171–181.
7. Fromm Je. Avtoritarnaja lichnost'. Teorii lichnosti v zapadnoevropejskoj i amerikanskoj psihologii / Je. Fromm. – Samara, 1996. – S. 263–294.
8. Zinevich O.A. Potrebnost' studentov v sozdanni novykh molodezhnykh ob#edinenij / O.A. Zinevich // Innovacionnoe razvitie i kadrovyy potencial molodezhnoj i social'noj sfery : m-ly Mezhdun. nauch.-prakt. konf. (Sankt-Peterburg, 21–23 nojabrja 2013 g.) / pod red. G.V. Kovalevoj. – SPb. : FGBOUVPO «SPGUTD», 2013. – S. 116–117.
9. Kovaleva A. Sociologija molodezhi: Teoreticheskie voprosy / A. Kovaleva, V. Lukov. – M. : Socium, 1999. – 351 s.
10. Luk'janova V.A. Metodicheskoe posobie po sozdaniyu i organizacii raboty Studencheskogo Dobrovol'cheskogo Agentstva v uchebno-m zavedenii: opyt, kotorym možno vospol'zovat'sja / V.A. Luk'janova, S.R. Mihajlova. – SPb. : Mul'tiProzhektSistemServis, 2011. – 76 s.
11. Rajgorodskij D.Ja. Teorii lichnosti v zapadnoevropejskoj i amerikanskoj psihologii / D.Ja. Rajgorodskij. – Samara, 1996. – S. 467–477.
12. Ruds'ka M.I. Kompleks metodyk dlya doslidzhennya psykholohichnykh osoblyvostey sotsial'no aktyvnoyi molodi / M.I. Ruds'ka // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. I : Orhanizatsiyna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : A.S.K., 2015. – Vyp. 43. – S. 125–129.
13. Teterskij S.V. Social'nye iniciativy detej i molodezhi: podderzhka obshhestva i gosudarstva : monografija / S.V. Teterskij. – M. : REGLANT, 2003. – 214 s.

Karamushka, M.I. Features of forming experiment psychological qualities of socially active young people. The article reveals the content of the training aimed at developing psychological qualities socially active young people (In the scientific and educational sphere, assistance to participants ATO and internally displaced persons in the cultural and artistic, sports, ecological sphere, etc.) Analyze the results of the experiment. Presented by the performance indicators developed by the training. Emphasis psychological qualities that have changed their performance after training.

As a result of the training program "Development of psychological qualities socially active young people", the author makes conclusions that it is an effective way of formation of psychological qualities socially active young people. Grown indicators for organizational skills, leadership, altruism, success, assertiveness, communication control, desire to engage in social contact, and decreased levels of manifestation of behavioral strategies "avoidance", "anti-social activities", "aggressive actions". The training program consisted of seven sections and was aimed at developing empathy, stress, motivation, success, self-confidence, leadership skills, reduce aggression through the exercises and studying the required subjects.

The results can be used in high schools in teaching subjects: "Social Psychology", "Psychology of Personality", "Volunteer work", as well as activities of public organizations to account for different types of socially active youth and meadow them to different areas of social activity.

Keywords: youth, social activity, the development of psychological qualities, training.

Відомості про автора

Карамушка Маргарита Ігорівна, аспірантка факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Karamushka, Marharyta Igorivna, PhD student, Dept. of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

E-mail: mrudska@gmail.com